

La gènesi del «Vocabulari català de Tortosa» de Francesc Mestre i Noé

Albert Aragonés Salvat
Montserrat Ingla Torné

La relació entre Francesc Mestre i Antoni M. Alcover, que podem qualificar sense exagerar d'amistat, mantinguda al llarg de trenta anys, des del 1900 fins a la mort d'Alcover l'any 1932, té múltiples vessants, des de les més personals (felicitacions, mostres de suport, recomanacions, etc.) fins a les merament científiques, sobretot filològiques.

En aquest treball nostre ens centrem en les notícies referents a l'elaboració i posterior publicació del «Vocabulari català de Tortosa» (VCT), de Mestre i, per raons òbvies d'espai, prescindim de la ingent informació relacionada amb altres facetes de Mestre.¹

Els primers contactes entre Mestre i Alcover

Antoni Maria Alcover Sureda
(Santacirga, 1862 – Palma, 1932).

Segons una crònica publicada a *La Veu de Tortosa*, Alcover i Mestre es van trobar per primera vegada a finals d'agost de 1900, en una visita d'Alcover a Tortosa:

Fá molts pochos dies estigué á nostra ciutat l'erudit filolech y eminent escriptor En Antoni M.ª Alcover, Vicari General de Mallorca, qui, acompanyat del senyor Mestre y Noé, visitá los edificis més notables de Tortosa, fent molts el-logis dels prehuats detalls arquitectónichs de nostra Catedral y Capellá del Palau Episcopal.²

Efecticament, Alcover va fer una breu estada a Tortosa en acabar la primera de les seues eixides filològiques, feta del 19 de juliol al 26 d'agost de 1900 (Alcover 2001b: 16).³

... testimoni del mateix Alcover, visita el seu germà Miquel, que estudia Teologia al Col·legi Màxim dels

¹ Per conèixer la vessant política de Mestre, veg. Miravall i Parés (1985) i Ferré (2010).

² «En Antoni M.ª Alcover a Tortosa». *La Veu de Tortosa*, núm. 41 (9-9-1900), p. 4. Recordem que Mestre és el director d'aquest setmanari i que havia publicat *El arte en la Santa Iglesia Catedral de Tortosa. Guía descriptiva* (Tortosa: Establecimiento Tipográfico de José L. Foguet y Sales, 1898) i que a finals d'any publicarà *El Palacio Episcopal de Tortosa: guía histórica descriptiva* (Tortosa: J. Zaragoza, impresor, 1900), un treball premiat en els Jocs Florals celebrats aquella mateixa setmana.

³ Alcover arribà a Tortosa el dia 28 d'agost de 1900 a les 12.30 h, provinent de Barcelona, i se n'hi torna amb el tren de les cinc de la tarda (Alcover 2001b: 139-140: quadern «Excursió per Catalunya y el Rosselló» (1900) Tom III).

jesuïtes a Jesús. Junts fan una visita a Tortosa: van al Palau Episcopal, on s'entrevista amb el bisbe, i en acabat a la Seu, però no anomena Mestre per a res.⁴

A principis de 1901, en un article publicat a *La Veu de Tortosa*, Mestre explica que ja fa temps que està treballant en la formació d'un *Diccionari del dialecte tortosí*, sense mencionar el projecte d'Alcover:

Nosaltres qu'aymém de cor la llengua catalana, hem tingut ocasió d'observar la práctica de la mateixa en les hortes de Tortosa y en los pobles montanyenchs de la comarca, en los quals llurs habitants han perpetuat sas manifestacions civils y prácticques religioses, adquirides després de la Reconquista, pel noble empenyo dels missioners de la Iglesia catòlica, aquells que sapigueren arrancar la sava moresca que deixá l'alarb en aquest pahis y á quins esforços se deu que el nostre poble conservés íntegro son idioma tradicional, histórich, expressiu; aquest hermós llenguatje, naixcut al casal de Ripoll y ab tanta saviesa imposat á nostra terra pel magnánim Compte Berenguer IV Conqueridor de Tortosa. Per aixó, avuy, al comparar paraules y locucions en la pedra de toch, que's la llengua llatina, admirém plen de plaer la genealogia y veritable procedencia que té lo llenguatje de nostres pagesos de la font de la llengua catalana, que no es altra cosa que un rebrot de llatí cultivat ab més ó menos elegancia.

Aquest estudi lexicogràfic ens ha donat materia pera quelcom més gran y profitós que l'article d'un periòdic, com es sense cap dupte la formació d'un *Diccionari del dialecte tortosí*, quin treball fa temps ens ocupa la major part de nostres atencions.⁵

La segona visita d'Alcover a Tortosa coincidix amb la segona eixida filològica d'Alcover, que es desenvolupà del 2 d'abril al 14 de juliol de 1901, per diverses localitats de la ribera d'Ebre (Tortosa, Xerta, Gandesa, Batea), del Matarranya (Calaceit), del País Valencià (Vinaròs, Morella, Forcall, Benicarló, Alcalà de Xivert, etc.) i del Rosselló. Aquesta segona trobada està molt ben documentada, amb els testimonis tant de Mestre (1932), en la necrològica que va publicar pocs dies després de la mort d'Alcover, com del mateix Alcover, en el dietari manuscrit d'aquesta segona eixida i en la sèrie d'articles publicats aquell mateix any a *Diario de Mallorca*.⁶

⁴ Com veurem a continuació, Mestre no té present aquesta trobada i situa el primer encontre amb Alcover l'any següent. Alcover (1915: 7), confirma que el va conèixer l'any 1900, però no pas personalment: "Les seues campanyes per tan sublimes ideals [son Deu, de sa Patria i de sa Llengua] el me daren a conèixer, l'any 1900. Desde el moment que ens vérem, fórem amics corals". Segons Estrampes i Macià (2009: 118), que cita Aragonés (2003), "Alcover va visitar Tortosa almenys tres vegades": el 1901, el 1902 i el 1918. Caldria, doncs, afegir-hi aquesta visita de l'any 1900, i també la del 1921, tal com diu el mateix Alcover (BDLC, XII (1921-1922: gener-juny de 1922. N. 5), p. 280).

⁵ *La Veu de Tortosa*, núm. 63 (10 de febrer de 1901): «L'Avens del Catalanisme á Tortosa», p. 1. Francesc Mestre y Noé. Tortosa, Febrer de 1901.

⁶ El dietari manuscrit porta per títol «Eixida de 1901. De Tortosa a Alacant». Aquesta descripció manuscrita és incompleta i recull només les experiències que van tenir lloc entre el 2 i el 5 d'abril de 1901, precisament, doncs, les anades d'Alcover a Barcelona, Tortosa i Jesús. Alcover (2011b: 141-145). Els trenta-cinc articles publicats al *Diario de Mallorca* amb el títol «Impresiones de viaje», apareixen entre el 12 d'abril i el 31 d'agost de 1901. Alcover (2001b: 147-235) i Alcover (2002: 5-66). En el *Recull de premsa compilat per Francesc Mestre i Noé* de la Biblioteca de Catalunya (ms. 4642/1), es conserva un d'aquests articles: «Impresiones de viaje (VII-IX)». *La Veu de Tortosa* publica una breu crònica de societat de la visita d'Alcover a Tortosa a l'abril de 1901 en què li dóna la benvinguda: núm. 71 (7 d'abril de 1901), p. 3. A més a més, *La Veu de Tortosa* publica dos entregues del dietari d'Alcover publicat al *Diario de Mallorca* (abril-agost 1901), concretament, les que corresponen a l'estada a

El capvespre vengué a-n el Col·legi de Jesús el jove escriptor y periodista, D. Francesc de Paula Mestre, Director de la *Veu de Tortosa*, entés amb Arqueologia, resolt, entusiaste catalanista. Vengué amb dos amichs seus, catalanistes també. Los vaig lletgir el projecte y circular del Diccionari, y tots s'oferiren a treballarhi y reclutar col·laboradors. El Sr. Mestres [*sic*] i Noé ens servirà moltíssim amb la seva activitat, entusiasme, constancia e inteligencia, per cercar y organisar en aquesta regió els treballs lexicogràfichs. Alcover (2001b: 151).

Jo vaig coneixe'l lo Divendres Sant de 1901 (5 d'Abril) en lo Col·legi Máxim de la Companyia de Jesús de Tortosa, del qual era Rector lo meu insigne amic Reverent P. Joan Capell (p. a. C. s.).

En lo mateix Col·legi hi estava un germá del doctor Alcover, anomenat P. Miquel, actual director del Museu Arqueològic de Palma i amic meu des de la seua vinguda al Col·legi de Tortosa, en lo qual va continuar algun temps estudiant i donant mostres dels seus profunds coneixements artístics i arqueològics.

Cridat pel P. Rector i pel P. Miquel, vaig tindre l'honor i la satisfacció de ser presentat al doctor Mossen Antoni M.ª Alcover, qui, amb la major claretat i concisió, me va explicar lo motiu del seu viatge, que no era atre que'l d'estudiar la fonética i varietat dialectal del llenguatge tortosí, respecte al catalá central i d'atres llocs de llengua catalana.

A l'objecte, me va llegir i donar la seua famosa «Lletra de Convit», per mig de la qual, demanava lo concurs i ajuda de tots los patriotes catalans, mallorquins, valencians i rossellonesos i també de tots aquells que, en terres distintes, mos puguessen ajudar en la noble empresa de recullir los mots, frases i aforismes que arreu poden agarbellar-se per a enriquir i depurar lo nostre idioma.

[...]

Mos vam entendre desseguida i jo vaig quedar encarregat de dirigir los treballs com a col·laborador delegat en la comarca tortosina. Ho vaig acceptar joiós i les milenars de cèdules que vaig enviar-li son un viu testimoni de la meua activitat i entusiasme. Mestre (1932).

Pel que explica Mestre, doncs, és l'any 1901 quan Alcover li proposa de ser corresponsal de l'Obra del Diccionari, però com hem vist Mestre ja treballa en un *Diccionari del dialecte tortosí* el febrer de 1901, abans de fer-se pública la *Lletra de Convit*, el 3 de juliol de 1901.⁷

Recordem que, precisament en la primera visita que fa Alcover a Tortosa el 28 d'agost de 1900, Alcover havia redactat un parell de pàgines del que serà la *Lletra de Convit*:

Tortosa, Xerta i Gandesa: *La Veu de Tortosa*, núm. 74 (28 d'abril de 1901): «Tortosa-Xerta-Gandesa. (Impresions de viatge). Batea, 9 d'Abril, 1901», p. 1-2. Antoni M. Alcover; núm. 75 (5 de maig de 1901): «Impresions de viatge. Morella, 13 d'Abril, 1901. IV», p. 1. Antoni M. Alcover, Pre. A més a més, es conserva un quadern de notes d'Alcover d'aquesta estada, amb informacions de Tortosa, Xerta, Gandesa, Batea, Calaceit, Massalió, Vinaròs, Ulldecona, Morella, Forcall, Benicarló, Peníscola, Vila-real, València, Barcelona: *Quadern II. 1901-1. Tortosa - Peníscola*. Alcover (2001b: 22, nota 29).

⁷ Alcover publica la *Lletra de Convit* en el núm. mayo-junio-julio de 1901, p. 73-114, signada el 3 de juliol de 1901, al *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana. Revista de estudios históricos*. Tomo IX (1901-1902). Palma de Mallorca, 1902. Mestre apareix com a col·laborador (p. 114): D. Francesc de P. Mestres [*sic*] de Tortosa.

Trech els ormeys, y escrich un tros de la carta circular sobre Diccionari mallorquí. Escrich un parell de planes; se fa hora de partir, y cap al Jesús. (Alcover 2001b: 13, 139).

A finals de novembre de 1901, en un article de *La Veu de Tortosa*, Mestre explica que ha rebut la *Lletra de Convit* i que hi figura com a corresponsal:

Hem sigut honrats pel distingit literat escriptor mallorquí Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover ab un folletó ben pensat y millor escrit esbossant lo monumental projecte que fa anys té concebut, de la formació d'un *Diccionari de la Llengua Catalana*.

Com á corresponsal que som á n'aquesta ciutat y comarca de la colossal publicació en projecte del sabi Vicari General del Bisbat de Mallorca, per invitació del mateix, no ens hem atrevit á refusar com volien ferho reconeixent la nostra petitesa.⁸

L'any 1902 Alcover emprèn una nova eixida que abraça tot el territori català. Aquesta eixida es desenvolupà en dues etapes: la primera, del 9 d'abril al 22 de maig de 1902, per Eivissa i el País Valencià; la segona, del 23 de maig al 15 de juliol de 1902, per Catalunya.⁹

A mitján cap vespre prenc el tren de Tortosa y hi vaig esser a una hora de sol. Fonch a l'estació mon estimadíssim company D. Francesc Mestres [*sic*] i Noé director de *La Veu de Tortosa*, apóstol y columna del catalanisme a n'aquella regió, arqueólech y excursionista y corresponsal del Diccionari. [...] La regió tortosina té en filología una importància molt gran per esser la compenetració del reyne de València y Catalunya. No tenen gens de vessa'ls nostros corresponsals y colaboradors tortosins.

El Sr. Mestres [*sic*] té centenars de cédules fetes y milenars de preparades, a punt de posar en net. El P. Pastoret, jesuita, l'altre corresponsal, aprofita totes les llegudes y avinenteses per comprometre gent a treballar; axí es que'l P. Rector ja'm mostrá un parell de centenars de cédules qu'han fetes alguns dels jesuïtes estudiants del Col·legi, y me'n mostrá moltes mes Mossen Garcia Girona, un dels Superiors del Col·legi de Vocacions Eclesiàstiques, del qual hi ha moltíssim qu'esperar, perque, com té baix d'ell col·legials de tots els pobles de les estenses regions de Tortosa y Ribera d'Ebre, Maestrat y la Plana, de tots s'aprofita per replegar paraules per el Diccionari. Ab aquesta partida de col·legials, que Mossen Garcia me reuní dues vegades, vaig poder ampliar mos estudis sobre llenguatge de dites regions. Fonch una sort ben grossa aquesta. També Mossen Bellpuig, catedrático del Seminari, se demostrá ben coratjós en la feyna. Alcover (2002: 158-159)

⁸ *La Veu de Tortosa*, núm. 105 (24 de novembre de 1901), "Lexicografía [*sic*] catalana. Projecte d'un nou «Diccionari català», p. 1. Francesch Mestre y Noé. Tortosa, Novembre de 1901.

⁹ D'aquesta eixida, Alcover en publicà un dietari en format periodístic en un *Follet del Diario de Mallorca*, encapçalat amb el títol «Impressions de viatge» (Alcover 2002: 85-159). Veg. també la crònica de la visita d'Alcover a Tortosa el maig de 1902 publicada a *La Veu de Tortosa*, núm. 130 (18 de maig de 1902): «L'obra del Diccionari català. Mossen Alcover á Tortosa», p. 4. D'aquesta estada, Alcover recollí informació en tres quaderns de camp: 1902-2- Benissa – Reus. *Quadern VII*; 1902-3. Reus, Vendrell. *Quadern VIII*; 1902-4. Vendrell – Sant Feliu de Guíxols. *Quadern IX*; els quaderns contenen informació de Xerta (VIII), Tortosa (VII, VIII, IX).

Procedent d'Oriola, Valencia, Castelló, y pobles del Maestrat, lo dimecres, al vespre, arribá á nostra ciutat lo sabí filoloch, Vicari General de Mallorca, Iltre. Sr. Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover.

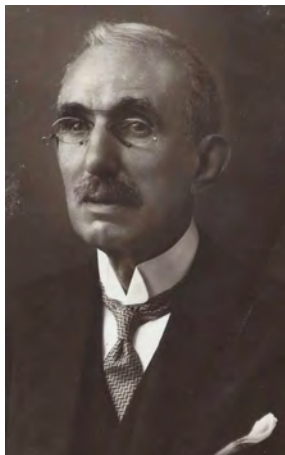
Durant sa estada á Tortosa ha conversat llargament ab los Secretaris Reverent P. Joseph Pastoret y don Francesch Mestre y Noé, los Col·laboradors Reverent Mossen Joaquim Girona, don Joan Abril, Mossen Thomás Bellpuig, don Emili Sastre y don Andreu Audí, y altres quins noms no'ns es possible consignar.

Lo Dr. Alcover además dels treballs d'investigació lexicogràfica, ha conferenciat llargas estones ab varis grupos d'estudiants dels diferents pobles del Maestrat y Ribera del Ebre, enalint la tradició pura del llenguatge dels majors, propi y peculiar del pahís, sense aqueixes grans invasions que solen profanar la nostra llengua, en la que sense cap mena d'escrupol la paraula castellana y fins la frasse francesa no entra tant a saquey com ens altres poblacions de Catalunya.

Lo doctor Alcover, que va deixar á Tortosa lo divendres, se'n ha nat molt content y millor impresionat dels treballs portats á cap pels Col·laboradors d'aquesta obra monumental que tanta gloria ha de donar á son ilustre iniciador y a tota Catalunya.

Per lo que pertoca al nostre dialecte, lo doctor Alcover no s'ha cansat d'abalar sa riquesa y les particularitats notables que'l fan digne d'un estudi ben profund.¹⁰

La primera “recullida de paraules tortosines”

Francesc Mestre i Noé
(Tortosa, 1866 – 1940).

La primera notícia de la replega de paraules per al Diccionari d'Alcover la trobem en una carta del 26 d'abril de 1905 enviada a Alcover, on Mestre anuncia que li enviarà “un llarch enfillall de paraules que tinch arreplegades”, però que no les té posades en cèdules perquè té problemes de vista.

Estich un xich mes millorat de la vista y dins de poch li farà remesa d'un llarch enfillall de paraules que tinch arreplegades y que per la enfermetat no he pogut posar en “cèdules”[.]¹¹

Al novembre de 1906, en una carta del dia 12, Mestre li explica que té arreplegades més des 2.000 paraules i 500 adagis.

Vaig sentir moltíssim que ses ocupacions no li permetessin vindrer à Tortosa en sa excursió filològica.¹²

Per complaure'l vaig treballar sense descans à la fi de proporcionarli la satisfacció de presentarli una bona cullita de paraules y refrans.¹³ Fins ara passen de dos mil les primeres y de 500 los adagis.

¹⁰ *La Veu de Tortosa*, núm. 130 (18 de maig de 1902): «L'obra del Diccionari catalá. Mossen Alcover á Tortosa», p. 4, sense firma.

¹¹ Perea (2009: carta 214, 26-4-1905, contestada el 7 de maig).

¹² Es referix a l'eixida que Alcover va fer amb el Dr. Schädel pels “Pirineus catalans de cap a cap, per totes les vessants catalanes” i que tenien previst continuar per Girona, Barcelona, Vic, Tarragona, Tortosa, Castelló de la Plana, València y Alacant, fins a Mallorca. BDL, III (Janer-abril / matx-agost 1907. N. 8), p. 366-367. Alcover i Schädel, per motius diversos, van haver de suspendre la continuació de l'excursió.

Tant una cosa com l'altra es tot ben característic y ben clàssic. Duplo que cap comarca puga mostrar un reguitzell mes propi.¹⁴

Al cap d'un mes, en una carta escrita l'11 de desembre de 1906, li comunica que té les llistes acabades i que les fa copiar a un escriptor per poder enviar-les-hi en pocs dies.

Jo tinc les llistes acabades. Ja les assaboriré dins de pocs dies, puig les faig copiar à un escriptor de "bona lletra". [...]

Molt m'hauria satisfet la seva vinguda à Tortosa y l'haver-lo obsequiat "filològicament" y ab excursions pintoresques. No li perdono la mala passada que mos ha fet, com dihem per aquí.¹⁵

Al cap de llargs dos anys, en una carta del 12 de juny de 1908, Mestre explica que "un copiste està acabant la meua recullida de paraules tortosines" i que té previst enviar-la-hi a finals de mes.

Un copiste està acabant la meua recullida de paraules tortosines, quin treball li remetré ans del mes vinent, si Deu ho vol[.]¹⁶

En una carta datada el «dia de St. Pere Pascual» de 1908, contestada el 26 d'octubre, Tomàs Bellpuig explica a Alcover que Mestre té "no sé quants centenars de noms pera'l Diccionari, pero no'ls te en cédules sino en llargues llistes y crech que ordenat y tot alfabèticament". També diu que li va explicar com s'han de fer les cédules, però que no ho pot fer per problemes de la vista.

L'amich F. Mestre diu que te no sé quants centenars de noms pera'l Diccionari, pero no'ls te en cédules sino en llargues llistes y crech que ordenat y tot alfabèticament. Li vaig explicar com s'han de fer les cédules y'm va prometre que hu faria, perque diu que a V. I. li te molt de respecte y estimació, pero ara diu que li es impossible perque's troba ab la vista feta malbé y'l metje no li dona permis pera fer res.¹⁷

La primera redacció del *Vocabulari català de Tortosa* (1910)

A principis de 1910, segons veiem en una carta del 15 de gener de 1910 enviada a Alcover, el nombre de mots "escrits ab la seva correspondència "catalana" y castellana y ab la seva corresponent definició" ha augmentat a més de 5.000, de la qual cosa ja n'està assabentat Alcover, però continua sense haver-les escrites en les cédules.

Jo prou voldria ajudarlo, pero encara que la voluntat es molt, es molt mes gran la meua decepció quan agafo lo paper y la ploma y no puch escriurer.

¹³ Durant el curs 1916-1917, Mestre va enviar a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya les respostes del Qüestionari núm. 2: Folklore dels fenòmens meteorològics, elaborat per Josep Me Batista i Roca. Carreras (1918: 155).

¹⁴ Perea (2009: carta 036, 12-10-1906, contestada 20 octubre).

¹⁵ Perea (2009: carta 213b, 11-12-1906, contestada 23 desembre).

¹⁶ Perea (2009: carta 215, 12-6-1908, contestada 25 juny).

¹⁷ Perea (2009: carta 092: Tortosa, dia de St. Pere Pascual 1908, contestada 26 d'octubre); Alcover (2004: 225).

Tinch, com V. sab, mes de cinch mil noms escrits ab la seva correspondencia "catalana" y castellana y ab la seva corresponent definició, pero estan totes aquestes paraules en llistes y yo vull fer lo possible pera enviarleshi escrites de cedules.

Si'l primer volum del Diccionari està prop à sortir, fassi'l favor d'avisarmho; al objecte de ferli dites cedules d'una manera ò d'un altra.¹⁸

Al cap d'uns mesos, Mestre li envià el vocabulari, tal com fa constar Alcover en una breu nota publicada al BDLC del mes de maig que porta per títol «Preniu llum de Na Pintora», on Alcover presenta Mestre com a col·laborador modèlic:

El bon amic En Francesc Mestre i Noé, de Tortosa, ab tot i trobarse ben malament de la vista fa temps, ens ha enviat tot un vocabulari tortosí, axò es, centenars de mots característics de la delitosa regió tortosina. [...] ¡Preniu llum d'En Francesc Mestre i Noé!¹⁹

Mestre sembla que donava per acabat el seu vocabulari. A final del 1911, en un text d'agraïment a l'Ajuntament pel nomenament com a Cronista de Tortosa (2-12-1911), Mestre anuncia que remetrà diverses obres seues a la biblioteca de l'arxiu municipal, "a la cuales seguirán, en breve, el *Diccionario tortosino*" i altres. Bayerri (1960: 1012-1013).

A principis de 1912, Garcia Girona explica en una carta a Alcover escrita des de Tortosa, el dia 13 de gener de 1912, que ha rebut la visita de Mestre, Bellpuig i Ferreres, i que els ha animat que facen la replega de "llengua tortosina", però li han respost que "tenen massa fahena (sic) y no s'hi pòden dedicá". Gimeno (2004: 149).

La segona redacció del *Vocabulari català de Tortosa* (1912)

A l'estiu de l'any 1912 Alcover decidix publicar en el BDLC el vocabulari que Mestre li havia enviat l'any 1910, ara ja amb el títol definitiu de «Vocabulari català de Tortosa». Això és almenys el que es desprèn d'una carta del 20 de juliol de 1912 que Mestre escriu a Alcover.

Agrahidíssim á la seva atenció de publicar el "Vocabulari catalá de Tortosa" meu en lo "Bolletí". [...]

En aquesta mateixa carta, Mestre li proposa d'ajornar quinze dies la publicació "fins que jo arribe à Tortosa, puig hi tinch allí mes de doscents noms castiços que he anat arreplegant després de la remesa d'aquell", a més a més de "quelcom de la nostra "morfologia", "fonètica", "etc."."

Valdría la pena de que no's publicués lo dit "Vocabulari" fins que jo arribe à Tortosa, puig hi tinch allí mes de doscents noms castiços que he anat arreplegant després de la remesa d'aquell [...]

¹⁸ Perea (2009: carta 216, 15-1-1910, contestada 20 febrer).

¹⁹ BDLC, VI (maig 1910. N. 5), p. 84.

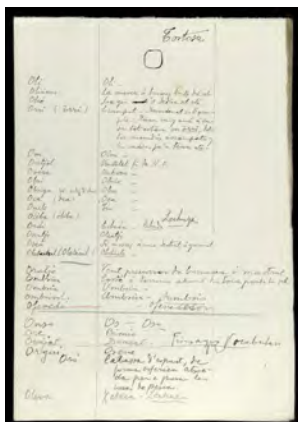
Si pogués esperar aqueixos 15 dies, junt ab les paraules recullides li remetria quelcom de la nostra "morfologia", "fonètica", "etc."²⁰

Segons es desprèn d'una carta escrita a Centelles el 26 de juliol de 1912 enviada a Alcover, Antoni Griera havia de ser l'encarregat de publicar el *Vocabulari de Tortosa*. Griera, però, havia entès que "s'havia de publicar tal com l'enviava en Mestres i Noé corretjides les faltes més principals".

Estimat Dr. Alcover: vatx rebre les seves dugues cartes i'm soc fet càrrec de lo que'm diu en elles [...]

Respecte al *Vocabulari de Tortosa* creya que s'havia de publicar tal com l'enviava en Mestres i Noé corretjides les faltes més principals.²¹

Al cap de pocs dies, Griera en torna a parlar amb Alcover en una carta firmada del dia 9 d'agost de 1912. Griera posa com a prova que les havia llegides el fet que va subratllar "les papeletes del vocabulari tortosí que varen anar a l'impremta".

Full del ms. 4643 conservat a la Biblioteca de Catalunya.

Així, doncs, sembla ser que se n'havien fet cèdules, que Griera en va fer una selecció i d'aquesta selecció, una prova d'impremta que es va descartar perquè no s'hi havia fet la correcció desitjada: "jo a corregir els mots portats pel Sr. Mestres [*sic*] no mi vatx atrevir; no conec el tortosí per fer tals correccions".

Totes les papeletes del vocabulari tortosí que varen anar a l'impremta les trobarà subratllades axó li pot provar si les havia llegides o no; jo a corregir els mots portats pel Sr. Mestres no mi vatx atrevir; no conec el tortosí per fer tals correccions.²²

Aquest contratemps, com veurem a continuació, va donar temps a Mestre d'ampliar-lo, però la publicació definitiva es va acabar ajornant uns anys.

Durant tres mesos, Mestre es dedica a enllestir les cèdules de les noves incorporacions al seu vocabulari. Això és el que explica Mestre a Alcover en una carta del 13 d'agost de 1912, on també anomena el manuscrit que avui es conserva a la Biblioteca de Catalunya i que resulta ser una "còpia en llistes alfabètiques" que havia enviat a Alcover, a la qual, per descurt, després en va afegir algunes més.²³

Com que no sap quines paraules contenia el que va enviar, i no vol repetir cap mot, Mestre

²⁰ Perea (2009: carta 217, 20-7-1912, contestada 24 juliol).

²¹ Julià (1986: 165).

²² Perea (2009: carta 827, Sant Hilari, 9 d'agost de 1912, contestada el 31 d'agost de 1912).

²³ Fons famílies Tió i Noé – Mestre i Noé: Mestre i Noé, Francesc. *Diccionari català* [Manuscrit] : terme de Tortosa. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 4643. Donatiu de Francesc Mestre i Noé. Ingressat el 1941. Els autors d'aquest article n'estem preparant un estudi a fons.

li demana “quina es la última paraula de cada lletra” del vocabulari que li havia enviat l’any 1910. Això és el que explica que en el manuscrit trobem sovint l’anotació “Vocabulari” o “fins aquí Vocabulari”.

...hay comensat à posà en net de cédulas que tinch noves: n’hi ha 400 que no figuren en lo "Vocabulari". Com yo m’ en vaig quedá copia en llistes alfabètiques y despues, per descuit, ne vaig afegir algunes, necessito sapigué quina es la última paraula de cada lletra: aixis no repetiré cap mòt y faré la faena mes ben feta.

La majó part de les paraules arplegades son d’una importancia extraordinaria y crech que algunes d’elles li sorprendrán per la seua puresa.

Al contestarme li prego m’indique quin nom porta en catalá la fló, anomenada pels castellans, "siempreviva". Anant per estes serres, espigolant noms pera’l seu "Diccionari", may hay pogut trobá l’equivalencia catalana: dies atrás, corrent senderes y muntant cingles (sempre en la fló à les mans) vaig trobá un pastó vell y m’ va di que son yayo ne día "**mansanella**".²⁴ ¿La coneix V. aixis?²⁵

Alcover li contesta el dia 15 d’agost de 1912, fent-li com a mínim un parell d’advertències. La primera és que “tinga en compte que’l Vocabulari no está per orde alfabètic rigorós”, perquè el vocabulari, efectivament, està agrupat per la lletra inicial, però no segueix un orde rigorós dins de cada lletra. Mestre proposa de fer cèdules de les noves paraules en comptes de llistes, però li demana “si té V. cap escribent que, à conte meu, se pugués encarregar de copiarlos en papeletes y ordenar cites y les que yo enviaré á V. tal com deu ferse”. La segona advertència és que hi ha definicions que no són prou clares. Mestre, per la seua part, li contesta que “els mots que’m diu están “foscos” van novament mes ben explicat”.

Estich treballant de fort en l’anotació de les paraules qu’han d’afegirse al “Vocabulari”. Es una faena un poch pesada porque busco pera cada una d’elles la correspondencia “catalana” (d’ús corrent á fora de Tortosa dins de Catalunya) y la castellana. [...]

Encara que la meua voluntat es gran no puch fé tot lo que voldria. Es tan lamentable l’estat dels meus ulls que no puch fé rés més qu’escriure y encara sense sabé ahont poso la ploma: de llegí res; tot m’ho ha de “cantar” porque yo sols veig boyres.

Com V’m diu: “tinga en compte que’l Vocabulari no está per orde alfabètic rigorós” y creyent que’s refereix á la col·locació de les paraules baix de la respectiva lletra, se m’ha ocurrit remetre les noves que s’ha d’afeigir en cédulas ò papeletes en vés de llistes.²⁶ Això es un treball qu’encara’l podria fé: mes com lo “Vocabulari” que V. té está en llistes y conté massa molts li agrahiré’m diga si té V. cap escribent que, à conte meu, se pugués encarregar de copiarlos en papeletes y ordenar cites y les que yo enviaré á V. tal com deu ferse. [...]

¿Pera quan necessita V. tot això que tinch qu’enviarli? [...]

Els mots que’m diu están "foscos" van novament mes ben explicat.²⁷

²⁴ En el ms. Mestre apunta: Mansanella. Siempreviva – Siempreviva. El VCT, en canvi: *mansanella*, f.: llucuet; perpetuina, flor de tot l’any.

²⁵ Perea (2009: carta 219, 13-8-1912, contestada 15 agost).

²⁶ Buj (2000: 17-18) observa que l’ordre alfabètic també es troba alterat en algunes ocasions al VCT, concretament en set casos.

²⁷ Perea (2009: carta 218, 19-8-1912, contestada 24 agost).

A l'estiu de 1912, a més a més, Alcover fa un nou encàrrec a Mestre i també a d'altres col·laboradors: contribuir en el «Vocabulari del bestiar cabrum», que Alcover finalment acaba publicant en el BDLC el 1916.²⁸ En la presentació d'aquest vocabulari (p. 179), Alcover cita Mestre com un dels "col·laboradors a qui escriguérem l'estiu de 1912 i que ens contestaren", al costat del qual destaquem J. Pinyol i Mirada, de la Torre de l'Espanyol.

Mestre li envià els resultats de la seua recerca sobre les cabres l'11 de setembre de 1912, tal com podem llegir en la carta enviada aquest mateix dia, on explica les causes del retard.

No he pogut enviarli ans lo vocabulari de les cabres perque tots los pastors de la ciutat son joves y no'm contestaven com jo volfa. Per fi, he pres lo camí de la serra y he conseguit lo meu objecte. Dos pastors vells m'han tret d'apuros, y aquí van los mots que à V. interessan.²⁹

En aquesta mateixa carta, Mestre anuncia a Alcover que ja té enllestits els 500 mots nous que s'han d'afegir al "Vocabulari de Tortosa" i que li enviarà en cèdules aquell mateix mes.

Tinch llestos los "cinchcents mòts" que s'han d'afegir al "Vocabulari de Tortosa" y dins del mes que sòm, si Déu ho vol, se posarán en cèdules y'ls hi remetré.

Finalment, però, no serà fins el 10 d'octubre de 1912 que no li envia un total de 502 cèdules de noves paraules del llenguatge viu, uns pocs mots del vocabulari que ja havia enviat explicats més detalladament, tal com li havia demanat en parlar dels mots que estan "foscos", i 234 cèdules de paraules antiquades (lletres A, B), "tretes, en los temps que podia trevallar (!!) de documents y llibres antics de Tortosa".

[Contestada 18 octubre, 1912.]

†

Francisco Mestre y Noé
Tortosa

M. Iltre. Sr. Dr. Mn. Antoni M. Alcover
Palma

Estimat amich y Mestre: Per fi avuy he pogut dipositar en lo Correu un paquet certificat que conté:

Les quartilles que V. 'm va remetre per l'amich Sr. de Leon, junt ab unes altres ab esmenes que deu introduhir. Per si vol treurer la "r" (qu'aquí no's pronuncia "no

²⁸ Antoni M. Alcover. «Vocabulari del bestiar cabrum», BDLC, IX (novembre-desembre 1916. N. 6), p. 178-196. Les paraules que va enviar Mestre i que cita Alcover són les següents: cabrit (p. 235), cega (p. 279), crestó* (p. 191), faixada (p. 207), filipina (p. 198-199), fissada* (p. 280), màmia* (p. 281), mardà* (p. 194), motxa* (p. 204), murciana (p. 200), pia (p. 209), platxada (p. 210), primal* (p. 243), primala (p. 243), rabera* (p. 314), segall (p. 241), segalla* (p. 242), sema (p. 285) i tercenca=tercenta* (p. 245). Senyalem amb un asterisc (*), les paraules que apareixen amb aquest significat al VCT.

²⁹ Perea (2009: carta 220, 11-9-1912, contestada 16 setembre). La carta no inclou els mots enviats que, el més segur, anaven adjuntats a la carta.

foscament en les terminacions de les paraules”) he marcat ab una “creueta” ò “creveta” roija totes les que hi ha.

Van, además en el paquet:

"502" Cédulas del llenguatge vivent, com á remanent de les que fa temps vaig enviarli. Poch tindrè qu'afeïgirne perque ja no sé ahont he d'espigolar.

"234" Cédulas (lletres A.B.) de paraules antiquades, tretes, en los temps que podia treballar (¡!) de documents y llibres antics de Tortosa.

Si aquestos últims li van vé, m'ho dirá y seguiré copiantles de les llistes ahont les tinch anotades.

Cada dia estich mes enamorat de la morfologia del nostre modo de parlar y de la fonética també, salvant la malahida “ch” castellana y'l mot “hasta” per “fins” que tan sovint pronunciem.

Si jo tingués bons los ulls, prou me defensaria de l'acusació de que la nostra pronunciació es castellana y de la “e” ho es sempre. Pera rebatreu, fixi's en los mòts “aixèrrit” y “aixerrit”, “benèyt” y “beneit” y altres que's posen de relleu en les cédulas remeses.

Lo mateix trobará en lo sò de la “o”: per exemple: “sóch” [*sic*], “sóch”, “mót” [*sic*] y “mót” etz

Hi ha també la preocupació á Barcelona de que nosaltres no pronunciem may la “v” y que sempre hom fém ab “b” castellana, Aixó no's exacte: ben bé ho demostren los mòts “verga”, “verjella” ó millor dit “vergella”, “anava” etz.

La “x” e[n] mitj de dos vocals es mes suau, mes melosa que al Empordà y Gerona.

La j nostra es mes enérgica, més robusta, mes forta que la de la provincia de Barcelona. La pronunciém sempre, tan la inicial com al mitj, com lo “jamay”, tan forta com la “ja”: dihem “Metje” y “fetje” tal com sóna y no com la pronuncien los barcelonina (sic) que d'un Metje en fan un Metxe etz.

Y prou d'aixó.

Encara que son poques, he reproduhit alguns mòts pera explicarlo mes detalladament que'n lo "Vocabulari" que vaig enviarli temps enrera.

Perdoni, ara, la meva tardansa en enviarli les cédulas. Si hagués trobat, qui mes les hagués copiades haurien anat mes prompte. Per desgracia son aqui comptats el[s] homes que sápiguen escriurer en catalá y aquestos tenen tanta feyna com jo.

Lo fer jo aquest treball m'ha costat “rots de sanch” per la dificultat que tinch en escriurer. La mitat de les coses les faig á palpentes. Lletra impresa no'n veig cap; tot m'ho han de llegir.

De tots modos, dono gracias à Deu d'haverho pogut acabar, encara que no siga mes per alló de: "faena feta no hi ha destorb".

Si li semblen bé les cédulas de les paraules antiquades, ja farà'l favor de dirme, aixis com també si s'han tret may cédulas de les “Costums de Tortosa”.

No vull distraurel mes ni cansarlo.

Tot seu bon amich y admirador q. b. s. m.

Francisco Mestre y Noé
10-10-1912³⁰

³⁰

Perea (2009: carta 221, 10-10-1912, contestada 18 octubre).

La nota preliminar de Pere Barnils al «Vocabulari català de Tortosa»

A l'octubre de 1912, Pere Barnils fa una excursió filològica per les Illes, València i Tortosa (Julià 2000b: 206), "estudiant de prim conte els dialectes de cada punt per ont passava i cercanths col·laboradors efectius per la nostra Obra".³¹

El dia 4 de desembre de 1912,³² Barnils es troba a Tortosa i escriu una carta a Alcover on explica que aquell mateix dia té previst "visitar els amics que V. te en Tortosa", entre els quals hi ha Mestre, i confessa que vol fer "un petit estudi del "tortosí".³³

Avuy miraré de visitar els amics que V. te en Tortosa confirmantlos en el càrrec de "Mitarbeiter" ["col·laborador"] si'ls veig ò encontre animats com supose. Després segons veja, faré un petit estudi del "tortosí" per tindre una idea d'este fraglicher Mundart ["dialecte en qüestió"].³⁴

És durant aquesta visita, doncs, que Barnils pren les notes que li serviran per redactar la nota que precedeix el *Vocabulari català de Tortosa* de Mestre.³⁵

Les visites que va fer Barnils en aquesta eixida, si fem cas d'una crònica de la visita que va fer dies després a Montblanc publicada a *La Gazeta de la Conca*, consistia a entrevistar-se amb els antics col·laboradors de l'Obra del Diccionari que li havia proporcionat Alcover i "practicá ab alguns noys exercicis de la fonética local".³⁶

Un d'aquests exercicis ben segur que mirava d'estudiar la pronúncia de la *v*, àmpliament descrita en la nota que precedeix el VCT, i repetida, per exemple, en una conferència pronunciada el 1916 a l'Associació Catalanista de Valls:

Diu que 'l parlar del Camp és de transit en el valencià i el català, un parlar de compromís. Això és més marcat a Tortosa.—continua.—Es una variant del català, i oscil·la entre la *v* i la *b*, i les canvia a voltes, de manera que hi han cops que s' ha de dir *v* i ells pronuncien *b* i a l' inrevés.³⁷

³¹ BDLC, VII (Novembre-desembre de 1912 / Janer de 1913. N. 8), p 191: «L'eixida filològica del Dr. Barnils», s. f. En aquesta eixida "estudià els dialectes valencians i hi trobà col·laboradors" a Albocàsser, Sant Mateu, Vinaròs, Alcalà de Xivert, Tortosa, Gandesa, etc., i "trobà col·laboradors per altres pobles sense anarhi", de Morella, Móra d'Ebre, etc.

³² L'endemà Barnils rebrà les 100 ptes. d'Alcover per mitjà del Banc de Tortosa, tal com confirma el rebut amb data 5 de desembre que es conserva a l'epistolari d'Alcover (Perea 2009: carta 256; Julià 1984: 82; Julià 1986: 192, nota 2; Julià 2000a: 28).

³³ Com diu Julià (1986: 192, nota 5), "no hi arriba a profundir, però és l'autor de la nota que precedeix el ja esmentat VCT de F. Mestre (BDC, III, 1915: 80-114)".

³⁴ Julià (1986: 190-192), p. 191: carta 135. De Pere Barnils a Mn. Antoni M. Alcover. Tortosa, 4-12-1912, contestada de paraula 13 de desembre); Perea (2009: carta 254: íd.).

³⁵ A l'edició del VCT publicada al BDC (p. 80), Barnils consta com a autor de la nota introductòria sense títol en una nota a peu de pàgina: "Regraciem al Sr. Barnils el favor que ens ha fet redactant la nota que precedeix el VOCABULARI". En el tiratge a part de 1916 (p. 5-7), desapareix la nota a peu de pàgina i apareix firmada al final (Dr. P. Barnils).

³⁶ «Lo Dr. Pere Barnils», *Gazeta de la Conca*, 89 (Montblanc, 14-12-1912), p. 2: s. f.

³⁷ Fragment de la crònica «A l'Associació Catalanista. La conferencia del Dr. Barnils», *Patria*, núm. 212 (Valls, 12-2-1916, p. 1-3. s. f.

L'any 1913, la Secció Filològica de l'IEC havia fundat les Oficines Lexicogràfiques, que havien d'encarregar-se de continuar l'Obra del Diccionari. Els primers responsables, mossèn Antoni Griera i mossèn Pere Barnils, van elaborar uns qüestionaris i a partir de final d'agost de 1913 comencen a distribuir-los entre els corresponsals d'Alcover.³⁸

Per a tal propòsit, apareix el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (BDC), on es fan constar els treballs d'organització de les Oficines Lexicogràfiques i dels col·laboradors del diccionari, almenys en els nou primers números. Mestre va visitar les Oficines i figura en la llista de col·laboradors del primer número, però no consta que enviés mai cap qüestionari.³⁹

La primera edició del «Vocabulari català de Tortosa» al BDC (1915)

La primera edició va aparèixer al *Butlletí de Dialectologia Catalana*, publicat per les Oficines del Diccionari de la llengua catalana [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica], III (gener-juny 1915), p. 80-114.⁴⁰

Amb aquest títol també apareix poc abans de publicar-se, en el «Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana del temps més antic fins a 31 de desembre de 1914 obra de Mn. Antoni M.ª Alcover, apèndic an el tom VIII del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*». Ciutat de Mallorca, Estampa de n'Amengual i Muntaner, 1915.

376. —Mestre i Noé (Franc.). —*Vocabulari tortosí*, això és, milenars de mots especials de la regió de Tortosa, recollits de boca del poble i ordenats alfabèticament. Obra dins la Calaixera del Diccionari, i sortirà dalt el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, si Deu ho vol.⁴¹

Aquell 1915 Mestre es dedica plenament a la sèrie d'articles titulada «Giripigues tortosines», signats amb el pseudònim Ert, que van anar apareixent al diari tortosí *El Restaurador* entre el 30-3-1915 i el 20-7-1915. Alcover (1915) li escriu un pròleg, signat a Ciutat de Mallorca, 4 d'Agost de 1915, i Mestre ho publica tot en forma de llibre (Tortosa: Algueró i Baiges, 1915), acabat d'estampar el 15 de setembre. Recordem, a més, que Barnils és l'autor d'una recensió del llibre *Giripigues tortosines* (1915), que apareix en el mateix

³⁸ Pere Barnils dirigí durant sis anys els treballs de recopilació de material per al diccionari general de la llengua catalana (Gimeno 2004: 155, nota 2).

³⁹ BDC, núm. I (abr.-des. 1913), p. 65-72: «Crònica», s. f.

⁴⁰ Inclou el títol (Vocabulari català de Tortosa), la nota preliminar de Pere Barnils (p. 80-82) i el vocabulari (p. 82-114). No conté pàgines de cortesia. Els números de les pàgines, amb xifres aràbigues (81-114), apareixen al marge esquerre superior en les pàgines parells i al dret en les imparells. Les pàgines porten el lema "F. MESTRE", a les pàgines parells, i "VOCABULARI TORTOSÍ", a les imparells a partir de la p. 81. En algunes pàgines apareix la numeració impresa dels fulls del BDC: But. de Dialectol. Cat. 12 (p. 85); But. de Dialectol. Cat. 13 (p. 93); But. de Dialectol. Cat. 15 (p. 101); But. de Dialectol. Cat. 15 (p. 109). A la p. 114, en acabar el vocabulari, a sota de la columna de la dreta: F. MESTRE. L'autoria de la nota preliminar es presenta amb una nota a peu de pàgina (p. 80): I. Reagríem al Sr. Barnils el favor que ens ha fet redactant la nota que precedeix el VOCABULARI. Les entrades del vocabulari vénen als «Índexs generals» dels vint primers volums del BDC (BDC, xxi. Barcelona, 1935), amb la numeració original.

⁴¹ BDLC, VIII (Agost-desembre de 1915. N. 8), p. LXI. Un any abans Alcover ja cita dos de les cèdules enviades per Mestre que ja es troben a la Calaixera: "Coll: lo cim o puig més alt de les serres"; "Buscall: tronc llarc i prim" (BDLC, VIII (Novembre-desembre de 1914. N. 4), p. 176 i 184). En el ms.: *Buscall*. Tronch llrch y prim; *Cóll*. Lo cim ò puig mes alt de les serres.

número del VCT.⁴²

El tiratge a part del VCT (1916)

Portada del BDC, III
(gener-juny 1915).

L'any següent, a mitjan agost de 1916, Mestre ja té a punt un tiratge a part del VCT, al qual hi afegim una presentació que porta per títol «Advertència». En una carta del 14 d'agost de 1916, Mestre avisa Alcover que li enviarà aquest tiratge a part i qualifica l'«Advertència» de necessària.

Dins d'uns dies li remetré lo "Vocabulari tortosí". N'he fet un tiratge apart amb una "Advertència" necessària.⁴³

A causa del seu mal estat de salut, però, Mestre no li enviarà aquest tiratge a part fins l'estiu de 1917, tal com fa constar en una carta del 23 de juny de 1917.

L'any passat quan damunt de la "Dialectologia Catalana" va eixir lo "Vocabulari català de Tortosa", aprofitant la composició tipogràfica ne vaig fer un tiratge apart i com durant aquell temps una greu malaltia em vá privar de repartir-lo, li envio avui un exemplar del mateix, baldament siga com a penyora de bona amistat, ja que altre cosa no mereix lo susdit treball.⁴⁴

Aquesta separata, doncs, és una iniciativa del mateix Mestre. No sabem on fou estampat, però incorpora unes cobertes d'un paper semblant al BDC on diu:

VOCABULARI CATALÀ / DE TORTOSA / PER / FRANCESC MESTRE I NOÉ /
CRONISTA DE TORTOSA / TIRATGE APART DEL / BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA
/ TOM III: 1915 / BARCELONA / 1916⁴⁵

A partir de l'any 1917, Mestre interrompt, almenys temporalment, la col·laboració amb Alcover per raons que desconeixem.

Per lo mateix no tenim ben representades les comarques tarragonines, a on hem perduts l'any 1917 els col·laboradors que teníem a Ribarroja, Vallclara, i els de

⁴² BDC, III (gener-juny 1915), p. 142, signada per B.

⁴³ Perea (2009: carta 230, 14-8-1916, contestada 17 agost).

⁴⁴ Perea (2009: carta 231, 23-6-1917, contestada 11 agost).

⁴⁵ S'hi ha afegit una portadella (p. 1): VOCABULARI CATALÀ DE TORTOSA ; i una portada idèntica a la coberta. La coberta posterior i les contracobertes, en blanc, així com diverses pàgines de cortesia en blanc (la contraportadella i les p. 4 i 42) i un full de cortesia al final. En la nota preliminar de Pere Barnils (p. 5-7), desapareix el títol del vocabulari i la nota a peu de pàgina (p. 5), però s'afegim el seu nom al final en la p. 7: Dr. P. Barnils. Aquesta edició incorpora l'«Advertència» (p. 8) signada per: F. MESTRE I NOÉ / *Ciutat de Tortosa: 1916*. En afegir una nova pàgina a part per a l'«Advertència», resta un espai en blanc en la darrera pàgina de la nota de Barnils (p. 7) i en la primera del vocabulari (p. 9). Hi desapareixen els lemes i la numeració del BDC i s'hi afegim una nova numeració a la part superior central entre les p. 6-7 i 10-41. També desapareix la numeració impresa dels fulls del BDC. A la pàgina 41, en acabar el vocabulari, també es suprimeix el nom de l'autor que figurava al BDC: F. MESTRE.

Tarragona i Tortosa, tan notables com lo Dr. D. Agustí M.ª Gibert i D. Francesc Mestre i Noé.⁴⁶

Els problemes de vista, que com hem vist repetidament van acompanyar Mestre al llarg de tota la seua vida, podrien ser una de les principals causes.⁴⁷

Segons el seu nét Mestre Rexach (1981: 22), Mestre “va néixer cec, de catarates, i per aquest motiu, als quatre anys (cap a 1870), els seus pares el portaren a Barcelona, a operar-lo a casa del Doctor Barraquer”. Aquesta malaltia, justament, va ser la causa de la suspensió de *La Veu de Tortosa* a finals de l’any 1902.⁴⁸

Alcover (1915: 7-8), conscient de la dificultat i de l’esforç que això comporta, elogia així la tenacitat de Mestre en el pròleg de *Giripigues tortosines*:

La llàstima és que la falta de salut haja capturat En Mestre de treballar tot lo que ell hauria volgut [...]; i d’on ha patit més i peteix encara, és de la vista, el perjudi més gros per escriure articles i compondre llibres. Això no obstant, En Mestre no s’és donat ni rendit mai, ha fet sempre lo que ha pogut i una mica més. Això li dona un mèrit singularíssim, perquè l’escriure, així com ell té els ulls, si no és un acte heroic, no s’hi fa gaire lluny. Quant fa tres o quatre anys ens envià el *Vocabulari Tortosí* a on espinzellava milenars de paraules, en gran part especials de la regió tortosina, *Vocabulari* que sortirà, si Deu vol, damunt el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, ja ens [VIII] vengué de nou ferm que hagués pogut replegar i espinzellar tot allò; com també, quant ens envià els primers quaderns d’aquesta obreta, ens va sorprendre agradabilíssimament que encara tingués delit i vigoria per escriure tan bell i gentil enfilall d’articles [...].⁴⁹

Reedició del «Vocabulari català de Tortosa» (1973).

Reedicions pòstumes del «Vocabulari català de Tortosa»

La segona reedició del vocabulari apareix l’any 1973 a càrrec de Lluís Mestre Rexach, nét de Mestre i Noé.⁵⁰ Segons explica Miravall (1981: 5), aquesta reedició del VCT aparegué el

⁴⁶ BDLC, X (Juny-juliol-agost-setembre de 1918. —N. 6), p. 89.

⁴⁷ Veg. Perea (2009: carta 214, 26-4-1905; carta 092: Tortosa, dia de St. Pere Pascual 1908; carta 216, 15-1-1910; carta 218, 19-8-1912; carta 221, 10-10-1912. Veg. també Perea (2009: carta 367, 9-7-1927): “Jo poc puc fer. La meua vista no millora i escric per “Intuïció”. Aixis i tot, li reitero lo meu desig d’ajudar-lo en tot allò que V. crega que puc fer i cumplir”.

⁴⁸ *La Veu de Tortosa*, núm. 162 (30 de desembre de 1902): «Suspensió de “La Veu de Tortosa”», La Redacció, p. 1. Gimeno, 2004, p. 128, nota 6.

⁴⁹ Veg. també l’article «Preniu llum de Na Pintora», BDLC VI (1910-1911), p. 84. BDLC, VI (maig 1910. N. 5), p. 84.

⁵⁰ Lluís Mestre va ser director del setmanari *La Voz del Bajo Ebro* (més tard *La Veu del Baix Ebre*) del 1976 fins al 1983, on publicà una sèrie de «Contalles tortosines» i il·lustrades per Lluís Llop. A més del VCT, reedità en facsímil unes memòries de Josep Vergés Zaragoza (1974), l’edició de Fidel Fita de *Los colloquis* de Despuig (1975), i també la conferència *La Renaixença de Catalunya i’ls periodistes i literats tortosins del Renaixement* (1981) i la biografia de Jaume Tió i Noé (1982), de Francesc Mestre.

mes de desembre de 1973 i “fou molt ben acollida pel públic”.

Es tracta d'una reproducció facsímil del tiratge a part de 1916, amb modificacions a la portadella i a la portada,⁵¹ amb unes cobertes noves, on destaca un dibuix de Lluís Llop,⁵²

La darrera i última reedició del vocabulari es troba inserida a Buj (2000: 71-110). Es tracta d'una reproducció facsímil de l'edició de Lluís Mestre de l'any 1973.⁵³

Bibliografia

ALCOVER, Antoni M. (1915): «Pròleg», a Francesc Mestre i Noé. *Giripigues tortosines. Bròts de Historia i Filosofia popular*. Tortosa, pàg. VII-XIII.

— (2001b): *Dietaris de les eixides (1900-1902)*, vol. 1. A cura de Maria Pilar Perea. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2002): *Dietaris de les eixides (1900-1902)*, vol. 2. A cura de Maria Pilar Perea. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2004): *La pronúncia llatina entre catalans. (Estudis fonològics)*. Introducció, edició i notes de Nicolau Dols. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ARAGONÉS SALVAT, Albert (2003): «La llengua catalana dels escriptors tortosins de principis del segle XX», dins PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada Edicions, 2003, pàg. 11-28.

BAYERRI BERTOMEU, Enrique (1960): *Historia de Tortosa y su Comarca*, VIII, Tortosa: Imprenta Algueró y Baiges.

⁵¹ Les cobertes o tapes de cartó són noves i el llibret està enquadrat amb una grapa. La coberta anterior conté un dibuix de Lluís Llop (en tinta de color negre), entre el títol i el nom de l'autor (en tinta de color roginós): Vocabulari Català / de Tortosa / Francesc Mestre i Noé ; la coberta posterior exterior conté una fotografia de Mestre i un text sense títol signat per Joan B. Manyà, pvre. ; la portadella (p. 1) també és de nova factura: VOCABULARI CATALÀ DE TORTOSA / Edita: Lluís Mestre - Dipòsit legal T. 2686 - 1973 / Imprenta i Litografia Monllau - Rosa, 3 - Tortosa ; la portada (p. 3), en canvi, combina un fragment facsímil de la portada i un peu editorial nou: VOCABULARI CATALÀ / DE TORTOSA / PER / FRANCESC MESTRE I NOÉ / CRONISTA DE TORTOSA / Primera edició: Barcelona 1916 / Segona Edició: Tortosa 1973

⁵² Lluís Llop i Adam (Tortosa, 1923 – 2009) va cursar estudis a les escoles d'art Sant Jordi i Massana de Barcelona i va ser professor de l'Escola d'Art de Tortosa des del 1954 fins al 1988, any en què es va jubilar. Si en fixem en la firma, advertirem que la imatge es va publicar invertida. Aquest dibuix també el trobem il·lustrant una de les «Contalles tortosines» escrites per Lluís Mestre, «Lo botíguer i l'advocat», publicada al setmanari *La Voz del Bajo Ebro*, núm. 1078 (28 de Abril de 1978), p. 15. Aquesta informació ha estat facilitada pel bon amic Josep M. Gasulla.

⁵³ Hi manquen la portadella (p. 1), les pàgines parells en blanc (p. 2, 4 i 42) i les pàgines de cortesia finals. En tot el llibre, el text i les imatges estan impreses en tinta de color blau. Llevat de les cobertes, totes les pàgines, inclosa la portada (p. 72-109), van numerades com la resta del llibre. En la portada es modifica el peu editorial: VOCABULARI CATALÀ / DE TORTOSA / PER / FRANCESC MESTRE I NOÉ / CRONISTA DE TORTOSA / Edita: Lluís Mestre / Tortosa 1973 ; en el cos del vocabulari hi ha una petita deficiència en la impressió: [u]rtes (anar a les—), p. 107. L'edició va precedida d'un exhaustiu estudi lexicogràfic del vocabulari.

BDC = *Butlletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1914-1937 ([Barcelona] : Tip. L'Avenç). Disponible a ARCA. [En línia:] <http://www.bnc.cat/digital/arca/titols/butlleti_dialectologia_catalana.html>.

BDLC = *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. A cura de Maria Pilar Perea. 2a ed. [Palma de Mallorca]: Conselleria d'Educació i Cultura, Govern de les Illes Balears, 2004. 1 CD-ROM. Disponible a Perea (2011).

BUJ ALFARA, Àngela (2000): *El Vocabulari català de Tortosa de Francesc Mestre i Noé. Una anàlisi lexicogràfica*. Tortosa: Cincorres Club.

CARRERAS I ARTAU, T. (dir.) (1918): *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Estudis i materials*, vol. II. Curs 1916-1917. Any II. Barcelona.

ESTRAMPES BLANCH, Miquel; MACIÀ MONTEJANO, Carme (2009): «Actituds dels escriptors tortosins de principi de segle XX davant la polèmica sobre les Normes Ortogràfiques», *Recerca*, 13, 87-126. Disponible a RACO. [En línia:] <<http://www.raco.cat/index.php/Recerca/article/view/244196>>.

FERRÉ TRILL, Xavier (2010): «De la Unió Catalanista a la Lliga Regionalista: Mestre i Noé i *La Veu de Tortosa*», dins Gil Duran, Núria (ed.): *Ebrencs del segle XX. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenc al segle XX*. Tarragona: Publicacions URV, p. 133-151.

GIMENO BETÍ, Lluís (2004): *Mossèn Alcover i les comarques centrals del territori lingüístic. (Correspondència amb mossèn Joaquim Garcia Girona)*. Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

JULIÀ I MUNÉ, Joan (1984): «Cartes de Pere Barnils a Mn. Antoni M. Alcover», *Els Marges. Revista de llengua i literatura*, 32, 81-98. Disponible a RACO. [En línia:] <<http://www.raco.cat/index.php/Marges/article/view/108276>>.

— (1986): *Mossèn Antoni M. Alcover i l'Obra del Diccionari. A la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*. Pròleg d'Antoni M. Badia i Margarit. [Tarragona]: Diputació Provincial de Tarragona.

— (2000a): *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schüdel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans: una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial.

— (2000b): *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.

MESTRE I NOÉ, Francesc (1932): «Mort de l'eminent filòleg Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover», *Correo de Tortosa*, 3177 (12-1-1932), p. 1. Tortosa, 11 de Janer de 1932.

MESTRE REXACH, Lluís (1981): «Notes preliminars per a una biografia. Francesc Mestre i Noé», *La Veu del Baix Ebre*, 1252 (4-10-1981), p. 22-23.

MIRAVALL, Ramon (1981): «Pròleg» a MESTRE I NOÉ, Francesc. *La Renaixença de Catalunya i els periodistes i literats tortosins del Renaixement*. 2a ed. Tortosa: Lluís Mestre i Reixach (Cooperativa Gràfica Dertosenca), p. 5-6.

MIRAVALL I DOLÇ, Ramon; PARÉS I ESTIL·LES, Maria Antònia (1985): *El nacionalisme en el pensament de Francesc Mestré i Noé*. Tortosa: Cooperativa Gràfica Dertosenca. Col. Dertosa; 20.

PEREA, M. Pilar (ed.) (2009): *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Palma de Mallorca: Moll. CD-ROM.

— (2011): *Antoni M. Alcover*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [En línia:] <<http://alcover.iec.cat/>>.